

Олена Богдашина

доктор історичних наук, професор,
кафедра історії України, Харківський національний
педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди
(Харків, Україна), bohdashyna@gmail.com

НОВА ПРАЦЯ З ІСТОРІОГРАФІЇ БІОГРАФІСТИКИ
(Рецензія на книгу: Вовк О. І. Постать Василя Каразіна в
історіографії / наук. ред. С. М. Куделко. Харків:
ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 328 с.)

Монографія «Постать Василя Каразіна в історіографії» присвячена дослідженню історіографічних образів Василя Назаровича Каразіна (1773–1842) – видатного громадського діяча, організатора науки та освіти на українських теренах, засновника найстарішого на Лівобережжі Харківського класичного університету.

Книга відкривається зі вступного слова ректора Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, академіка НАН України В. С. Бакірова. Структурно монографія складається зі вступу, шести розділів (кожен з яких розпадається на низку підрозділів), висновків, двох додатків. Науково-довідковий апарат видання представлено списком джерел та літератури, списком скорочень, а також іменним і географічним покажчиками, які значно полегшують навігацію по тексту й у разі необхідності допомагають швидко звернутися до потрібного сюжету.

У вступі авторка знайомить читачів з важливістю та актуальністю поставленої проблеми, формулює об'єкт і предмет, мету і завдання, окреслює хронологічні й територіальні межі, характеризує джерельну базу, історіографію та методологічну основу дослідження.

У першому розділі, що носить назву «Методологічні основи сучасної біографістики», О. І. Вовк охарактеризувала історію становлення і розвитку біографії як специфічного жанру літератури й історіописання. Але, на нашу думку, не потрібно було висвітлювати створення біографічного жанру з часів Стародавнього Єгипту та Месопотамії (це може бути темою окремої

монографії чи розділу посібника), а більше зосередитися на тих теоретико-методологічних проблемах біографістики, характеристика яких сприяє кращому вирішенню поставлених дослідницьких завдань.

Спеціальну увагу О. І. Вовк приділила проблемам класифікації і типологізації біографічних творів. Авторка детально описала концептуальні засади розробленої нею схеми квантитативного аналізу масиву біографічних публікацій, яка враховує шість параметрів. Серед них – дата введення публікації до обігу, місце публікації, стиль мовлення, жанр наукової праці, тематика публікації і тип біографічного письма за моделлю Дж. Леві. Запропонована схема стала для дослідниці інструментом, застосування якого дало змогу унаочнити процеси виникнення й актуалізації історіографічних образів В. Н. Каразіна.

Навколо особистості В. Н. Каразіна в історіографії у всі часи точилися дебати, його діяльність викликала неоднозначні оцінки – від ідеалізовано-позитивних до жорстко-негативних. О. І. Вовк слушно зазначає, що точку біфуркації варто шукати ще у перипетіях життя Василя Назаровича, активність та ініціативність якого викликала як щире захоплення, так і роздратування. Тож другий розділ «Штрихи до прижиттєвих образів В. Н. Каразіна» виглядає органічною частиною запропонованої авторкою історіографічної розвідки.

У третьому, четвертому і п'ятому розділах монографії проаналізовано вивчення історії життя В. Н. Каразіна у вітчизняній науковій літературі. Матеріали у цих розділах розміщені логічно, що відповідає запропонованій авторкою періодизації каразінознавства (див. с. 248). Зокрема, у третьому розділі висвітлюється своєрідність розвитку каразінознавчих студій з середини ХІХ ст. і до початку ХХ ст.; четвертий розділ присвячений радянському каразінознавству 20–80-х рр. ХХ ст.; у п'ятому розділі простежуються трансформації цієї області соціогуманітаристики наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. У цілому не викликають заперечень оцінки та підходи авторки праці. Водночас занадто категоричною виглядає вступна фраза до третього розділу: «Процес вивчення біографії В. Н. Каразіна розпочався одразу після смерті просвітителя у 1842 р.» (с. 91).

Невже «прижиттєві образи» В. Н. Каразіна (нехай фрагментарні) не стали початком вивчення його діяльності?

У шостому розділі книги О. І. Вовк показала особливості репрезентації історії життя і діяльності В. Н. Каразіна у роботах дослідників Болгарії, Великобританії, Німеччини, США, Чехії, Російської Федерації, а також представників української діаспори. О. І. Вовк виявила й увела до широкого обігу низку каразінознавчих публікацій, які до останнього часу були маловідомі дослідникам біографії засновника Харківського університету. Відчутну частку з-поміж них складають розвідки, які були написані й видані за кордонами України. А тому доступ до них вітчизняних каразінознавців був і залишається обмеженим через низку об'єктивних і суб'єктивних причин. Залучення цих маловідомих матеріалів дало змогу авторці більш ретельно порівняно з попередниками проаналізувати особливості сприйняття вітчизняного громадського, наукового і політичного діяча кінця XVIII – першої половини XIX ст. у західноєвропейському та північноамериканському інтелектуальних середовищах.

Всебічне вивчення масиву публікацій, присвяченого В. Н. Каразіну, дало О. І. Вовк змогу проаналізувати особливості репрезентації біографії В. Н. Каразіна у часовому та географічному вимірах. Авторка слушно вказала, що піки інтересу до постаті засновника Харківського університету часто співпадали з університетськими ювілеями. У цілому можна прийняти умовивід О. І. Вовк на сторінці 240 книги про те, що протягом усього досліджуваного періоду у науковій літературі можна прослідкувати два антагоністичні (краще: «контroversійні»), бо не завжди факти та оцінки були лише суперечливими) напрямки в оцінці особистості та результатів діяльності В. Н. Каразіна. Дійсно, ці напрямки (отримали у книзі умовні назви «апологетичний» і «критичний») розвивалися паралельно. У межах кожного напрямку виникали специфічні історіографічні образи В. Н. Каразіна, що змінювалися під впливом конкретних умов зовнішнього середовища. О. І. Вовк показала причини утворення цих образів та напрямки їхніх перетворень.

Опрацювання та узагальнення значної кількості праць з обраної тематики дозволило авторці виявити напрямки дослід-

ження біографії В. Н. Каразіна, які потребують подальшого розвитку, уточнення або переосмислення, а також сформулювати прогноз стосовно перспектив подальшого розвитку каразінознавства в Україні та за її межами.

Важливим доповненням до тексту дослідження стали наочні матеріали, розміщені у додатках. Перший з них відтворює результати кількісної оцінки масиву каразінознавчих публікацій. Інформація у першому додатку подана у табличному й графічному вигляді. Це дає змогу схематично відтворити головні вектори трансформацій, що відбувалися у каразінознавстві з середини ХІХ ст. і до сучасності. Другий додаток об'єднує вісімнадцять зображень, які дають змогу читачеві скласти уявлення про відображення образів В. Н. Каразіна засобами візуального мистецтва.

Вважаємо, що у монографії О. І. Вовк «Постать Василя Каразіна в історіографії» (Харків, 2016 р.) органічно поєднуються фундаментальність порушеної проблематики, ґрунтовність висновків, чіткість та ясність у викладенні матеріалу й ошатне художньо-поліграфічне оформлення. Ми переконані, що нова розвідка харківської дослідниці буде цікавою не тільки для історіографів та фахівців з історичної біографістики, багатьох інших представників соціогуманітарного знання, а й для усіх людей, чий життєвий траєкторії пов'язані з Харківським університетом. Викладені у праці факти та оцінки ще раз переконують нас у важливості вивчення такої непересічної постаті, якою був В. Н. Каразін.

Olena Bohdashyna

Doctor of Historical sciences (Dr. hab. in History),
Professor, Department of History of Ukraine,
Kharkiv National Pedagogical University
(Kharkiv, Ukraine), bohdashyna@gmail.com

**A NEW WORK ON BIOGRAPHIC HISTORIOGRAPHY
(review of the book: Vovk O. I. The figure of Vasily Karazin
in historiography / S. M. Kudelko (Ed.). Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv
National University, 2016. 328 pp.)**